

□ **Bülent Bayram**

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

ÇUVAŞLAR ARASINDA HALK KÜLTÜRÜ TEMELİNDE YENİ BİR KİMLİK İNŞASI VE SUVARLAR*

**A NEW IDENTITY CONSTRUCTION AMONG THE CHUVASH
ON THE BASIS OF FOLK CULTURE AND THE SUVAR**

ABSTRACT

The name of Chuvash has been mentioned firstly in Russian resources in 16th century. Firstly citing in the Russian resources and not cited in other resources until that century as today's use, attracted some of Chuvash intellectuals' (according to them Chuvash, not Suvar) attention. According to them the name of Chuvash is not an ethnonym, it is a socionym. For this reason, ethnic naming of modern day Chuvash is Suvar, cited in the resources before 16th century. A group of intellectuals, defending this idea, has been working to rebuild Suvar identity and culture by using the richness of folk culture efficiently. As a result of this movement's works, which has participations among the authors, poets, artists, intellectuals, etc., the name of Suvar is been officially recorded for the censuses. In this rebuilding process Suvar Ethnopark, located in Cheboksary, fulfills important function. Suvar Ethnopark has evaluated as a designed location for protecting Chuvash folk culture previously but now it has a new function.

Key Words

Chuvash, folk culture, building national identity, Suvar, Suvar Ethnopark

*Bu makale TÜBİTAK tarafından desteklenen 113K059 numaralı *Rusya'nın Etnik Kimlikler Oluşturma ve Misyonerlik Faaliyetlerinde Folklor ve Folklor Araştırmaları: Çuvaşlar Örneği* başlıklı proje çalışmalarını çerçevesinde üretilmiştir.

ÖZET

Çuvaş adı 16. yüzyılda ilk Rus kaynaklarında zikredilmektedir. Bu yüzyıla kadar Çuvaş adının günümüzdeki şekliyle kaynaklarda geçmemiş olması ve ilk defa Rus kaynaklarında geçişi bazı Çuvaş aydınlarının (kendilerine göre Çuvaş değil Suvar) dikkatini çekmiştir. Onlara göre Çuvaş adı bir etnonim değil sosyonimdir. Bu sebeple de günümüz Çuvaşlarının etnik adlandırması da 16. yüzyıldan önceki kaynaklarda karşımıza çıkan Suvar'dır. Bu görüşü savunan bir grup entelektüel halk kültürü zenginliğini etkin bir şekilde kullanarak Suvar kimliğini ve kültürünü yeniden inşa adına çalışmalar yapmaktadır. Yazarlar, şairler, sanatçılar vb. entelektüeller arasında taraftar bulan bu hareketin çalışmaları neticesinde Suvar adı resmi olarak da nüfus sayımları için kayda girmiştir. Bu yeniden inşa sürecinde Çeboksarı'da bulunan *Suvar Etnoparkı* da önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Daha önceleri Çuvaş halk kültürünün korunması için tasarlanmış bir mekan olarak gördüğümüz etnopark günümüzde yeni işleviyle karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Çuvaş, halk kültürü, millî kimlik inşası, Suvar, Suvar Etnoparkı

Giriş

Halk kültürü 19. yüzyıldaki deneyimlerin de gösterdiği üzere millî kimlik inşasının en temel yapı taşlarından birisi olarak kullanılmaktadır. Bunun örneklerini dünyanın farklı yerlerinde görmek mümkündür. Zaman zaman toplumların kendi talepleri doğrultusunda zaman zaman da dış yönlendirmelerin etkisiyle yeni kimlikler, yazı dilleri, uluslar ve ulus devletlerin ortaya çıkış süreçleri başlar. Yeni kimliklerin, yazı dillerinin, ulusların inşası söz konusu olduğunda akla ilk gelen ülkelerden birisi Rusya'dır. Çarlık döneminden günümüze kadar çok geniş bir coğrafyada yayılmış olan ve din, dil ve etnik köken bakımından çok sayıda grubu hâkimiyeti altında bulunduran Rusya, kimlik inşası bakımından adeta bir laboratuvarıdır. Çarlık Rusya'sı döneminde başlayıp Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında devam eden ve bu dönemde altın yıllarını yaşayan bu süreç, Rusya Federasyonu döneminde de devam etmektedir. 19. yüzyılın sonunda parçalanmaya başlayıp Sovyetler Birliği döneminde Sovyet cumhuriyetlerinin ve otonom bölgelerin oluşturulmasıyla biraz daha netleşen kimliklerin, gelişim süreçlerini henüz tamamlamadığı günümüzde karşılaştığımız örneklerle ispatlanmaktadır. Rusya'nın kalbi olarak da nitelendirilebilecek Orta İdil bölgesinde günümüzde ortaya çıkan bazı süreçler yeni kimliklerin ortaya çıkabileceğinin en güzel örnekleridir. Türk, Fin-Ugor halkları yanında bölgeye daha sonra yerleşmiş olan Rusların birlikte yaşadığı coğrafyada özellikle Tatarlar, Başkurtlar ve Çuvaşlar arasında devam eden kimlik sorunları dikkat çekmektedir. Tatarlar arasında 1990'lı yıllardan itibaren canlanan *Bulgarçılık*¹ hareketi; Mişer, Tipter, Kreşin Tatarlarının kendilerini nüfus sayımlarında farklı milletler gibi kaydettirmeye başlamaları ile dikkat çekerken, Çuvaşlar arasında da Tatarlardaki Bulgarçılık benzeri bir *Suvar* hareketinin ortaya çıkması bölgede yeni kimliklerin inşası sürecinin halen devam ettiğinin bir göstergesidir. Makalede ele alınacak olan konu, günümüzde Çuvaşların arasında etnik adlandırma konusunda alışılmışın dışında kendilerini Çuvaş değil *Suvar* olarak adlandıran grubun kimliklerini yeniden inşa sürecinin halk kültürü merkezli bir bakış açısıyla değerlendirilmesidir. Bu noktada *Suvar* adının etimolojisi, tarihi süreçte Suvarlar, Suvar kimliğinin yeniden inşası sürecinde temel dinamikler, Suvarların Çuvaşlarla olan kültürel, siyasi, dini ilişkileri gibi noktalar ilerleyen dönemlerde kapsamlı çalışmaların konusu edileceğinden dolayı makalede sıraladığımız konularla ilgili ayrıntılı bilgiye yer verilmemiştir.

Çuvaşlar ve Suvarlar

Günümüzde kendisini *Suvar* olarak adlandıran ve Çuvaş etnik adını kullanmayı reddedenlerin temel çıkış noktası, Rus hakimiyeti öncesi tarihî kaynaklarda Çuvaş adının zikredilmemiş olmasıdır. Çuvaş adının Rusların bölgeye gelişiyle birlikte kaynaklarda kullanılmaya başladığını belirten *Suvar* hareketinin temsilcilerine göre bu etnik adın kullanılması bir anlamda kendi köklerinden yani *Suvar* atalarından da kopuşu ifade etmektedir.

Suvar etnik adının kullanımını savunanlarının da üzerinde durduğu gibi günümüzde her alanda kabul görmüş olan *Çuvaş* adının kullanımı, Suvarlarla karşılaştırıldığında daha yakın dönemlerde karşımıza çıkar. Günümüz Çuvaş dili ve tarihi her ne kadar İdil Bulgar dili ve kültürüyle ilişkilendirilse de Çuvaş adının geçtiği ilk kaynaklar 16. yüzyıldan öncesine götürülemez. 16. yüzyıldan önceki hiçbir

¹ Bulgarçılık; Kazan Tatarları arasında ortaya çıkan bu hareketin mensuplarına göre Tatar adı Moğolların bölgeye gelişinden itibaren ortaya çıkmıştır. Daha öncesine ait tarihi kaynaklarda bu adlandırma Kazan Tatarları için kullanılmamıştır. İdil Bulgarların doğrudan varisleri olduklarını iddia edenlere göre yanlış bir adlandırma olan Tatar adının yerine Bulgar adı kullanılmalıdır. Çünkü İdil Bulgarlarının maddi ve manevî mirasını günümüzde Kazan Tatarları yaşatmaktadır (bk. Bayram 2009). Bu fikirler Çuvaşlar arasında ortaya Suvar hareketi ile birçok yönden benzerlikler göstermektedir.

kaynakta günümüzdeki şekliyle *Çuvaş* adını tespit etmek mümkün değildir. 16. yüzyıldan önce *Çuvaş* adı ile ilişkilendirilebilecek tek kayıt İbn-i Fadlan seyahatnamesinde zikredilen *suvaş* adlandırmasıdır. Ancak bu kelimenin, özellikle Arap alfabesinin yapısından da kaynaklanan okunuş sorunları, bilim adamlarının farklı görüşlerinden de anlaşılmaktadır. Kahovskiy'in bu kelimeyi *Çuvaş* kelimesi ile birleştirilmesine, R. F. Fahrutdinov ve G.V. Yusupov gibi birçok bilim adamı şiddetle karşı çıkmıştır (Fedotov 1996: 395). R. G. Fahrutdinov, *suvaş-çuvaş* değişimini ispatlamaya çalışan bilim adamlarını ve bu görüşü sert bir şekilde eleştirir. Bunun sadece bir ses benzerliğinden ibaret olduğunu, ne eski *Çuvaşçada* ne de günümüz *Çuvaşçasında* *suvaş*'ı bulmanın mümkün olduğunu belirtir (Fahrutdinov 1971: 197-198). Bu noktada Kovalskiy, *suvaş-çuvaş* ilişkisini şu şekilde kurmuştur: Kendisi İbn-i Fadlan'ın seyahatnamesinde geçen *suvaş* kelimesinin *suvaş* şeklinde okunmasını da teklif eder. Kovalskiy, seyahatnamenin İmam Rıza Mescidi kütüphanesinde bulunan nüshasında kelime sonlarında 'n' harfinin 'z' ile değişebildiğini bazı durumlarda bunun tersinin de olabildiğini ileri sürerek bu okunuşu teklif eder (1954: 12,14).

Tartışmasız bir şekilde *Çuvaş* adının kaynaklarda yer alışı 16. yüzyıldır. İlk kaynaklar ise Rus kronikleridir. *Çuvaş* adı ilk kez 1502 yılına ait *İstoriya o Kazanskom Tsarstve*'de (Kazanskiy Letopisi) zikredilmektedir (Fedotov 1996: 121). Yine 16. yüzyılda Kinyaz A. M. Kurbskiy'in 1551 yılında Kazan'a seferini anlatan bölümde de *Çuvaş* adı zikredilmektedir. Bu kayıta Edgaj, Suru ırmağını yüzerek geçmiştir. Bu dönemde Dağlık Çeremis'te yaşayanlara *Çuvaş* denildiği belirtilmektedir. Bunlar değişik bir dilde konuşmaktadırlar. Günümüzde Sviyaga olarak adlandırılan yerde Çariçeyi bunlardan yaklaşık 500-1,000 kişilik bir grup karşılamıştır (Fedotov 1996: 394; *İstoriya o...* 1913: 18). Rus kaynaklarındaki bu ilk tespitlerden sonra *Çuvaş* adı günümüze kadar tartışmasız bir biçimde kullanılmaya devam etmiştir.

Elbette *Çuvaş* kelimesinin etimolojisi ve *Çuvaşlar*'ın tarihi ile ilgili olarak günümüze kadar bilim adamları çok sayıda çalışma yapmıştır. Ancak bunların burada verilmesi makalemizin kapsamını aşacaktır. Bizim burada üzerinde durmak istediğimiz konu, Suvarların teorisinin temelini oluşturan *Çuvaş* adlandırmasının kronolojik olarak *Suvar* adlandırmasına göre daha yakın dönemlerde ve özellikle de Ruslar ile bağlantılı olarak ortaya çıkışıdır.

Gerçekten de İvanov'un da belirttiği üzere; *Çuvaş* ve Tatar etnonimlerinin ortaya çıkışından çok önceleri Milat'tan sonra binlerin sonunda yazılı kaynaklarda Mordva (Erza ve Mokşa), Mari, Udmurt boyları aynı şekilde Merya, Muroma ve Mişer boyları da kaydedilmiştir. Üstelik birtakım haritalarda onların yaşadıkları yerler gösterilmiştir. Örneğin *Povesti Vremennih Let (naçalo XII v.)* adlı kronikte Doğu Avrupa'nın bütün Fin-Ugor halkları sayılmaktadır, ancak nispeten daha büyük bir etnos olan *Çuvaş* hiçbir yerde zikredilmemektedir. *Çuvaşlar* XV. yüzyıl sonuna kadarki tarihi kaynaklarda temel olarak *İdil Bulgarları* kısmen de *Dağlı Çeremisler* (Mari), *Çeremis Tatarları*; XIV. yüzyıla kadarsa *Bulgarlar* ve *Suvarlar* olarak adlandırılmışlardır (İvanov 1993: 5).

Suvarların etnik ad olarak kabul ettikleri *Suvar* tabiri ise tarihi kaynaklarda, farklı varyantlarda çok daha eski dönemlerde kaydedilmiştir. *Suvar* etnonimi tarihî kaynaklarda *sabar*, *sabir*, *savir*, *savar*, *subar*, *suar*, *suvaş* gibi farklı şekillerde zikredilmektedir. Yegorov tarihi kaynaklarda tespit edilen şekilleri şöyle sıralamaktadır: Ptomeley (MS II) *savar*; Prisk Panniyskiy (V. yüzyıl) *sabir*; Zahariya Ritor (V. yüzyıl) *sabir*; Prokopiyy Kesariyskiy (VI. yüzyıl) *sabir*; Movses Horenatsi (VI. yüzyıl) *savir*; Manandir Protektor (VI. yüzyıl) *sabir*; İordani (VI. yüzyıl) *savir*, *sabir*; Feolifakt Simokotta (VI-VII. yüzyıl) *sabir*; Konstantin Bagrya norodniy (X. yüzyıl) *sabar asfal* (Beyaz sabirler); İbn-i Hordadbeh (IX. yüzyıl) *suvar*; El-Mesudî (IX-X. yüzyıl) *savardiya*; el-Belhî (X. yüzyıl) *suvar*; Ahmedibn-i Fadlan (X. yüzyıl) *suvaş*; el-İstahri (yüzyıl) *suvar*; el-Mukaddesî (X. yüzyıl) *suvar*; İosif, Hazar Kağanı (X. yüzyıl) *suvar*; Hudud-ul

Alem (X. yüzyıl) *suvar*; İbn-i Havkal (X. yüzyıl) *suvar*; Mahmut Kaşgarlı (XI yüzyıl) *suvar*; el-Garnatî (XII yüzyıl) *suvar*; el-İdrisî (XII yüzyıl) *suvar*; Yakut (XIII yüzyıl) *suvar*; Bulgar mezar taşları (XIV yüzyıl) *suvar*; Fra Mauro (1459) *veda suar* (Yegorov 2001: 59).²

Yegorov'un farklı kaynaklarda tespit ettiği bu bilgilerden anlaşıldığı üzere *Suvar* etnonimi XV. yüzyıl öncesinin kaynaklarında yer almaktadır. Ancak bu yüzyıldan itibaren kaynaklarda bu etnik adın geçmiyor olması da ilginç bir durumdur. Sözlü gelenekten derlenmiş halk edebiyatı malzemelerinde *Suvar* etnoniminin kullanıldığı ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Burada da metinlerin güvenilir oluşlarıyla ilgili sorunlarla karşılaşılmaktadır. Özellikle üzerinde çalıştığımız İdil-Ural bölgesi Türk folklorunda tarih teorilerini desteklemek amacıyla çeşitli *fakelore* (sahte folklor) metinlerinin üretildiği dikkat çekmektedir. Çünkü benzer sorunlar Çuvaşların komşusu Tatarlar arasında da yer almaktadır. Tatarlar arasında *Bulgar* teorisini desteklemek amacıyla üretilen *Şan Kızı*, *Baraj Destanları* ve *Cafer Tarihi* gibi eserler Çuvaş edebiyatında üretilmiş telif/yapma destanlarla paralellik göstermektedir (bk. Bayram: 2009). Ancak *Suvar* hareketinin dayanak noktalarından olması sebebiyle Dimitriyev'in üzerinde kapsamlı çalışmalar yaptığı bu metinlerle ilgili notlarını burada zikretmek gerekir. Dimitriyev'in verdiği ilk metinde günümüz Çuvaşlarının ataları olarak Suvarlar zikredilmektedir:

Çok eski zamanlarda, bir başka efsane der ki; Sar şehrinde bir çarın Hunteşlu adında güzel kızı büyümüş. Babası onu hiç kimseye göstermemiş. Fakat güneşin oğlu onu görmeye gitmiş ve kız hamile kalmış. Babası çok sinirlenmiş, onu denize salıverdiği altın kayığa kapatmış. Kayık güneş ışığından parıl parıl parlamış. Onu Bulgar ve Suvar adlı iki yiğit fark etmiş. Buldukları şeyi açmaya başlamışlar. Bulgar 'Ben kayığı alıyorum.', Suvar ise Ben de kayıkta ne varsa onu alıyorum." demiş. Kayığı kıyıya getirmişler, bahadırlar kayıktaki güzel çarıçeyi görmüşler. Suvar bu kızla evlenmiş. Kız ona çok çocuk doğurmuş. Suvar'ın neslinden Çuvaş halkı ortaya çıkmış (Dimitriyev 1993: 27).

Dimitriyev'in çalışmasında yer verdiği bir başka metne göre ise eski dönemlerde Çuvaşlar kendilerini *Suvar* olarak adlandırmaktadırlar:

...Bir zamanlar Çuvaşlar İdil ile Sive ırmakları arasında yaşadılar. Onlar yerleşim yerleri belli olmasın diye yer altı barınağında yaşamışlar. Hatta onların başkentleri bile yeraltı barınağından yapılmış. Onların köyleri ve şehirleri İdil ve Sive ırmakları arasındaki ormanlarla bozkırlar arasında yerleşmiş. O zamanlar onlara Çuvaş değil Suvar demişler. Bu şekilde adlandırılmışlar, çünkü onlar ırmak kenarındaki sık ormanlarda yaşamışlar (Dimitriyev 1993: 42).

Yukarıda zikredilen efsane paralelinde bilgiler yakın dönemde kaleme alınmış eserlerde de karşımıza çıkmaktadır.

Moğolların Doğu Avrupa'ya girmeleri (1224) ve Bulgar ülkesinin tamamının Bulat-Timur (Rus yazılarında Timur Kutluy) tarafından yok edilmesinin üzerinden 137 yıl geçmiştir. Bu uzun dönem içerisinde Bulgarlara düşmanlar tarafından zulmedilmesi, onların göç etmelerine sebep olmuştur. Bulgarların bir kısmı kuzey bölgelerine, diğer bir kısmı (Suvaslar), İdil'in sol yakasını daha güçlü olan Altın Orda Kıpçaklarına vermek zorunda kalıp, nehrin sağ yakasına göçerek boş topraklara yerleşmişlerdir. Sviyaga ve Sura (İdil'in kolları) arasında yerleşen Fin-Ugor kabilelerini sıkıştırmak zorunda kalmışlardır. Böylece Bulgarlar döneminde yaşayan komşularına *suvas* (Çuvaşçada *t'şivaş*)

² Suvarlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Karatay 2010)

diyen bugünkü Marilerin ataları, *Suvas-Çuvaşların Türkleştirmesinden sonra da onları aynı şekilde adlandırmışlardır* (Fedotov 1996: 398).

Suvar teorisinin aydınlar arasında yayılmasına zemin hazırlayan muhtemel sebeplerden birisi de İdil Bulgarlarının mevcut kaynaklarda tespit edildiği üzere yaygın bir şekilde İslâm'ı kabul etmiş olmaları ve onlardan günümüze gelen mirasın, özellikle arkeolojik verilerin taşıdığı İslâmî çizgilerin günümüz Çuvaşları ile bağdaştırılamamış olmasıdır. Tatarlar ile devam eden İdil Bulgarlarının mirasını sahiplenme mücadelesinde Çuvaşların açıklamakta zorluk çektikleri konu din sorunudur. Çuvaşları gelişmiş Bulgar medeniyetinin bir parçası olarak kabul etmek istemeyenlerin, onların tarihi süreçte medenileşmemiş ve gelişmemiş bir topluluk oluşlarına yönelik fikirleri, *Suvar* hareketinin mensupları tarafından kabul edilebilir bir durum değildir. 'Yeni Suvarlar', eskiden Çuvaşların sadece çarıklarıyla gezen medeniyetsiz insanlar oldukları ve Sovyet Devrimi ile birlikte medenileşmeye başladıkları yönündeki fikirlerin tarihi gerçekleri yansıtmadığına inanmaktadırlar. *Suvar* hareketinin temsilcilerinden Yuriy Yuvenal'yev'e göre en büyük sorun, var olan zengin tarihi kültürün araştırılıp ortaya çıkarılamamasıdır. *Suvar* hareketi Çuvaşların tarihteki yollarını tespit etmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan, Yuvenal'yev, bu konu üzerinde Tataristanlı bilim adamlarının daha fazla çalışma yaptığını da ekliyor (Çuvaşi ili Suvarı: 2013).

Çuvaşların Bulgarlarla olan ilişkilerinde en sorunlu alan, belki de dinî inançlarıyla ilgili olanıdır. 19. yüzyıla kadar pagan inançlarını büyük oranda koruyan ve bu yüzyılda Hristiyanlaştırılmaya başlayan Çuvaşların, neredeyse bütün miraslarında İslâm'ın izi bulunan İdil Bulgarları ile nasıl ilişkilendirilebileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Tabii ki bu durum İdil Bulgarları ile ilgilidir. Burada şöyle bir görüş ön plana çıkmaktadır: 9. yüzyılın sonlarına doğru Türkistan'dan ve diğer İslâm ülkelerinden gelen tüccarların tesiriyle Bulgar ülkesinde İslâm yayılmaya başlamıştır. 900 yılında Bulgar hanı Almış, Müslümanlığı kabul etmiştir. Almış Han, 920 yılında Bağdat halifesine müracaat ederek ondan din âlimleri ve mimarlar göndermesini istemiştir. Halife Muktedir Billâh Cafer tarafından gönderilen elçiler, 922 yılının Mayıs ayında Bulgar ülkesine ulaşmıştır. Şelkey oğlu Almış Han ve mâiyeti, elçileri çok iyi bir şekilde kabul etmişler ve o tarihten sonra Bulgar ülkesi Abbasi halifesine bağlı bir İslâm memleketi olmuştur. Abbasi halifesi ve Bulgar hanı namına sikkeler basılmış; taş camiler, saraylar ve diğer binalar inşa edilmiştir. Bu dönemde İslâm, İdil Bulgarlarının bir bölümü tarafından kabul edilmişse de bir bölüm Bulgar, Müslüman olmayı reddetmiştir. İslâm'ın kabulü aslında bir anlamda etnik bir ayrışmayı da beraberinde getirmiştir. Bulgar devletinin ilk yıllarında belirgin olan boy farklılıkları zamanla azalmaya başlamış ve 13. yüzyılda bu farklılıklar en aza inmiştir. Bu süreçte İslâm'ı kabul etmeyen Suvarların Çuvaş olarak ortaya çıkışı gerçekleşmiştir. Büyük bir ihtimalle eski inanışlarını devam ettiren halk, İdil'in sağ kıyısında kitleler halinde toparlanmaya başlamıştır (Kurat 1992: 115-117).

Tarihî kaynakların verdiği bilgiler içerisinde bu sorunun da çözümü için malzemeler bulunmaktadır. Çünkü arkeolojik malzemelerin gösterdiği üzere Bulgar devleti bünyesinde birçok halkı barındırmıştır. Devletin bu çok halklı yapısı farklı kaynaklarda da gösterilmektedir. N. Ya. Marr, dil malzemelerinin incelenmesi temelinde Bulgar şehrinin Bulgar, Suvar ya da Savir (Çuvaş), Aşel yani Esegel halklarına ait olduğunu ispatlamıştır. Devlet ise kendi adını hâkim olan halktan almıştır. Arap seyyahları, İdil Bulgarlarının sakinleri hakkında bilgi verirken üç büyük grup, yani Bersula, Esegel ve Bulgar'ı işaretlemektedir. İbn-i Rusta onlar hakkında söz söylerken her üç grubun hayat tarzı bakımından nispeten aynı seviyede bulunduğunu belirtir (Smirnov 1948: 20).

Bu durumdan yola çıkarak pek çok bilim adamı Bulgar devletinin yıkılışıyla birlikte ortaya çıkan ayrışmada Çuvaşların etnik olarak milletleşmeye başladığına dikkat çeker. Tatişev, Şafarik, Kunik, Aşmarin, Gombocz, Kahovskiy, Dimitriyev, Malyutin, Baskakov ve diğerleri bu görüşü savunmaktadırlar.

Moğol istilasından önce İdil'in sol kıyısında yaşamakta olan ve Çuvaş dili konuşan İdil Bulgarları, 1236 yılında Moğol orduları tarafından dağıtıldı ve bunlar İdil'in sağ kıyısına göçerek, burada Çuvaşlar diye çağrılmaya başladılar, görüşünü savunmaktadırlar. Orta İdil Tatarlarının da, kendilerinin Bulgarların soyundan geldiğini düşünmelerinden dolayı, istila sırasında Bulgarların bir kısmının İdil'in sol kıyısında kaldığı ve bunların zamanla Tatarlara dönüştüğü; İdil'in karşı kıyısına geçenlerin ise zamanla Çuvaşlara dönüştüğüne inanılmasına karar verildi. Tatarların Müslüman, Çuvaşların pagan olduğu gerçeğinden yola çıkarak, bu bilim adamları sol kıyıdaki Bulgarların Müslüman kalmaya devam ettiğine, ancak sağ kıyıdaki Bulgarların İslam'ı terk ederek Çuvaşlara dönüştükleri üzerine fikir birliğine vardılar (Yumanadi 2002: 491-492).

Kurat tarafından da dile getirilen bu görüşler, Çuvaşlar için günümüzde kabul edilebilir bir teoridir. Çuvaşların bu dönemde İslam'ı kabul edip daha sonra pagan inanışlarına yeniden döndükleri ispatlanabilir bir durum olarak görülmemektedir. Kitabî bir dinin ardından tamamıyla eski pagan inançlarına bir toplumun bütünüyle dönüşü çok mümkün görünmemektedir. 19. yüzyıla kadar güçlü bir şekilde pagan inançlarını muhafaza eden Çuvaşların, Bulgar döneminde İslam'ı kabul etmeyip eski inançlarını koruyan ve Müslüman kitleden kendisini tecrit eden Bulgarlar olduğu -ki günümüzde *Suvar* etnik adını kullananlar da böyle kabul ediyorlar- görüşü daha kabul edilebilir görülmektedir. Bunun yanında *Suvar-Bulgar* kültürel sembollerinin felsefesi hakkındaki eserin yazarı koleksiyoner, Vladimir Almantay, Çuvaşların *paganlarla* ilişkilendirilmesinin de yanlış olduğunun altını çiziyor. Ona göre Çuvaşlar hiçbir zaman pagan olmadılar. Onlar her zaman gökteki tek Tanrı'ya inanmışlar ve paganlardaki gibi çok Tanrılı bir sistemi benimsememişlerdir (Çuvaşi ili Suvarı: 2013).

Yukarıda genel hatlarıyla değinmeye çalıştığımız *Suvar-Bulgar-Çuvaş* ilişkisi neticesinde *Suvar*'ı bir etnonim olarak kabul edenler; Bulgar'ı politik, *Suvar*'ı etnik, Çuvaş'ı ise sosyolojik bir adlandırma olarak kabul ederler. Burada dikkat çeken husus *Suvar*ların, Çuvaş adının yanı sıra Bulgar'ı da etnik ad olarak kabul etmeyişleridir. Bu şekilde, bir anlamda İslamî yapıyla öne çıkan Bulgar, diğer yandan Rus-Hristiyan kültürünün izlerini gördükleri Çuvaş adlandırmasından kendilerini uzak tutmaktadırlar. Hâlbuki İdil Bulgarlarının günümüzdeki varislerinin kim olduğu konusu gerek bilimsel platformda gerekse ideolojik alanda Çuvaş ve Tatarlar arasında popülerliğini halen koruyan bir konudur.

Zamanla *Suvar* hareketinin ne kadar yaygınlık kazanacağı, kabul göreceği elbette daha iyi gözlemlenecektir. *Suvar Fonçî* (Suvar Fondu), *İstoriye Kul'turologi Tıpçevışen K. V. İvanov Yaçîllî Fonçî* (K.V. İvanov Tarih ve Kültür Araştırmaları Fondu), *V. V. Nikolayev Akademikîn Astivim Fonçî* (V. V. Nikolayev Fondu) gibi sivil toplum kuruluşları; *Suvar-Bulgar* teorisini destekleyen eserlerin yayımlanması,³ geleneksel kültürün giyim-kuşam, süsleme, takı vb. zenginliklerinin güncellenerek pazarlanması, Bulgar, Biler gibi tarihi Bulgar şehirlerine düzenlenen geziler, sergiler, konferanslar ve sanal imkânların kullanılması ile *Suvar-Bulgar* hareketi kendisini Çuvaşlar arasında kabul ettirme mücadelesine devam ettirmektedir. Hareketin mensuplarının Çuvaş entelektüelleri arasından çıkması

³ Yayımlanan kitaplar; ALMANTAY (İvanov) V. N. (2012), *Suvaro-Bulgarskaya Kul'tura. Filosofiya Simvolov Monet i Ukraşeniy*, Çeboksarı. YUVENEL'YEV, Yuriy-Sergey Yuvenel'yev (2013), *Kultura Suvaro-Bulgar Etniçeskaya Religiya i Mifologičeskiye Predstavleniya*, Suvar Font, Çeboksarı-Aslı Yal.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
О ЗАКЛЮЧЕНИИ БРАКА

Мадуров
Дмитрий Федорович
гражданин России

02 * **СУВАР**
апреля 1963 г.
г. Йошкар-Ола, Республика Марий Эл, Россия

и
Селентай
Русалина Викторовна
гражданка России

24 * **СУВАР**
июля 1979 г.
г. Свердловск, Россия

ЗАКЛЮЧАЛИ БРАК
28.12.2012
двадцать восьмого декабря
две тысячи двенадцатого года

О ЧЕМ 2012 года декабря 28 числа

Составлена запись акта о заключении брака № 103

После заключения брака присвоены фамилии:
мужу Мадуров
жене Селентай

Место государственной регистрации Отдел ЗАГС
администрации Каднинского района
г. Чебоксары Чувашской Республики

Дата выдачи 29 декабря 2012

Генеральный инспектор
Службы актов гражданского состояния Г.М. Краснова

Г.Р.Л. № 640717

СВИДЕТЕЛЬСТВО
О РОЖДЕНИИ

Семенова
Пинеслу Алексеевна

родам(ась) 26.06.2012
двадцать шестого июня
две тысячи двенадцатого года

место рождения д. Старые Высли
Комсомольский район, Чувашская Республика
Россия

О ЧЕМ 2012 года июля 02 числа

Составлена запись акта о рождении № 168

Отец Селезов
Алексей Григорьевич
гражданин России

Мать Семенова
Алина Валерьевна
гражданка России

Место государственной регистрации Отдел ЗАГС
администрации Комсомольского района
Чувашской Республики

Дата выдачи 02 июля 2012

Генеральный инспектор
Службы актов гражданского состояния Р.П. Суратова

Г.Р.Л. № 640717

Каунак: (сувары.рф)

olması, kendi kültürlerine özellikle, dillerine ve dinlerine olan bağlılıkları; sayılarının az olmasına bakılmaksızın özellikle bilinçli tabaka arasında bir dereceye kadar kabul görmelerini sağlamıştır. Rusya Federasyonunun ilgili mercilerinin 27.01.2010 tarihinde verdiği karar doğrultusunda Suvarlar, federasyonun milliyetleri arasında resmî olarak yer alma hakkını elde etmiş ve 1191 numaralı kod ile milliyetler listesine dâhil olmuştur (Suvarı Vključeni ... 2014).

Bu çabaların yavaş yavaş meyvelerini vermeye başladığı da görülmektedir. Aşağıda resimlerini verdiğimiz iki belge *Suvar* kimliğinin artık devletin resmi kurumları tarafından da kabul edildiğini göstermektedir. Sol taraftaki evlilik belgesinde Dimitriy Fedoroviç Madurov ve Selentay Ruslanina Viktorovna'nın; sağ taraftaki belgede de yeni doğan Semenova Pineslu Alekseyevna'nın doğum belgesinde milliyet hanesinde *Suvar* yer almaktadır (Perviy ofitsial'no ... 2014).

Suvar hareketi bir yandan yukarıda saydığımız yollar ve yöntemlerle tanıtım ve propaganda çalışmaları yaparken diğer yandan kendilerine destek veren, bu çalışmalara aktif olarak katılanlardan bazılarını da ödüllendirmektedir. *Suvar Fonçı* (Suvar Fondu), *İstoripe Kul'turologi Tıpçevışen K. V. İvanov Yaçıllı Fonçı* (K. V. İvanov Tarih ve Kültür Araştırmaları Fondu), V. V. Nikolayev Akademik'in *Astivim Fonçı* adına aşağıda fotoğraflarını verdiğimiz *Muhtav Palli* (Takdir Belgesi) layık görülen kişilere verilerek bir motivasyon da sağlanmaya çalışılmaktadır.

Suvar adının resmi olarak devlet belgelerine girmesi yanında daha büyük talepler de dikkat çekmektedir. **IA REGNUM**'un⁴ daha önce belirttiği gibi, 2012 yılının sonbaharında kendilerini Eski Bulgar medeniyetinin varisleri olarak adlandıran Çuvaş tarihçi ve yazarlar grubu, Çuvaş cumhuriyetinin adının *Respublika Çuvaşiya-Voljskaya Bulgariya* olarak tarihi şekline dönüştürülmesi inisiyatifiyle ortaya çıktılar. Çuvaşça ad şu şekilde olacaktır: *Çıvaş Respubliki-Atıłşı Pilhar*. Yazılı çağrıya uygun olarak yönetim organlarına ve milletvekillerine bu konu ile ilgili talep gönderilmiş; yabancı ülkelerin ve Rusya'nın Çuvaş Millî-Kültür Birliği heyetinin temsilcilerinin yöneticileriyle Çeboksarı'da gerçekleştirilen yuvarlak masa toplantısı sırasında da bu konu yaygınlaşmış oldu. Çağrıda 'cumhuriyetin adının yeniden düzenlenmesi bölgenin statüsünü, Çuvaş dilinin ve kültürünün prestijini yükseltecek; cumhuriyetin turistik cazibesini ve bölgeye yatırımları artıracak; halkın milli bilincini güçlendirecek' denilmektedir (Çuvaşı ili Suvarı: 2013).

⁴ NA Regnum, internet ortamında yayın yapan bir haber sitesidir.

Suvar hareketine katkıda bulunanlar için verilen takdir belgesi. Ön kapaktaki güneş millî sembol olarak kabul edilmektedir (сувары. рф).

Suvar hareketi mensuplarının millî kimliklerini yeniden inşa sürecinde İdil Bulgarları döneminden kalan Suvar, Biler gibi önemli tarihi mekanlara gerçekleştirdikleri ziyaretler yanında Çeboksarı’da bulunan *Suvar Etnoparkı* da önemli bir bellek mekan olarak tasarlanmıştır. Mitolojinin ve genel anlamda halk kültürünün modern sanatlarla birleştirilerek sergilendiği bu mekân Suvarlar için önemli bir merkez konumundadır.

Suvar Etnoparkı

Çuvaş millî kimliğinin korunması, geleneklerinin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla Çuvaşistan Cumhuriyeti’nin başkenti Çeboksarı’da *Çuvaş Senatoryumu* tarafından tahsis edilen araziye çok sayıda heykelden oluşan bir kültür park tesis etmişlerdir. Çeboksarı’da Çuvaş Senatoryum’u önündeki ormanlık alanda bulunan etnopark, çeşitli işlevleriyle karşımıza çıkar. Mekân, Çuvaş geleneksel kültürünün (Suvarlara göre Suvar-Bulgar kültürünün) çok sayıda ahşap heykelle canlandırıldığı bir mekândır. Etnoparkın mimarları tarafından mitolojik dünyanın ayrıntıları göz önünde bulundurularak tasarlanan mekân tarafımızdan birkaç kez ziyaret edilmiştir. 2003 yılında yaptığımız ilk ziyaretin ardından daha çok gözlemlerimiz ve görsel malzemelere dayanarak iki çalışma yapmıştık. *Çuvaş Türklerinin Halk Kültürünün Korunması, Aktarılması ve Şaman Tepesi* (Bayram 2007) ve *Halk Kültüründen Modernizme Çuvaş Türklerinde Yupa* (Bayram 2009) başlıklı iki çalışmamızda dikkat çektiğimiz, zaman zaman *Şaman Tepesi* ya da *Kiremet Tepesi* adı da verilen etnopark, yeni kaynaklar ve gözlemlerimizle yeniden değerlendirildiğinde artık farklı işlevleri üstlenmiş bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzdeki adıyla *Suvar Etnoparkı*, ilk makalede halk kültürünün korunması ve gelecek nesillere aktarılması bağlamında incelenirken; ikinci makalede geleneksel Çuvaş kültürünün günümüze kadar kendisini en iyi koruyabilmiş görsel unsurlarından *yupa*’nın gelenekten modern dönemlere şekil ve işlev bakımından geçirdiği değişimler irdelenmiştir. Söz konusu makaleler ile yakın dönemlerde yaptığımız ziyaret ve eskiye oranla artan yazılı kaynaklardan da elde ettiğimiz bilgiler dikkate alındığında günümüzde içinde buldukları şartlarla bağlantılı olarak geleneksel kültürlerini, dillerini ve dinlerini koruma kaygısı taşıyan aydınların çalışmalarının bir sonucu olarak gördüğümüz mekânın işlevleri bundan daha fazlasını içine almaktadır. 2004 yılındaki son

gözlemlerimizin ardından 2013 yılı yazına kadar etnoparkı tekrar ziyaret etme imkânı bulamadık. Aradan geçen süre içerisinde etnopark, Çuvaş halk kültürünün korunması işlevinin değil, *Suvar* kimliğinin tekrar canlandırılması, yeniden kurgulanmaya çalışılan *Suvar* kültürünün popüler bir şekilde gelecek nesillere aktarılması ile birlikte bu kimliği benimseyenlerin bir buluşma mekânı konumuna gelmiştir. Etnopark, *Suvar* hareketinin mensupları tarafından bir anlamda kültürlerini sergiledikleri, dini inançları doğrultusunda toplanarak geleneksel törenlerini icra ettikleri bir mekân; senatoryum ziyaretçileri içinse otantik bir ziyaret yeri vazifesini görmektedir. Hafta sonları rehber eşliğinde birkaç saatte tamamlanan gezi ile etnopark bütün ayrıntılarıyla ziyaretçilere tanıtılmaktadır. Bu özellikleriyle Çuvaş kimliği karşısında *Suvar* kimliğini savunanların kendilerine göre somut örneklerle savunabildikleri bir mekândır.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra birçok Çuvaş aydını yüzyıllarca süren bu tahribatı biraz olsun düzeltebilmek, millî kimliklerini koruyabilmek amacıyla özellikle günümüze kadar kendi geleneklerini devam ettiren pagan Çuvaşların kültüründen faydalanma yoluna gitmişlerdir. Çuvaş motiflerinin modern sanat eserlerinde daha fazla kullanılması, edebî eserlerde geleneksel Çuvaş kültüründen faydalanma, resimde, heykel sanatında millî kültüre yönelmeler olmuştur; fakat bunlar içerisinde en fazla dikkati çeken ise artık millî bir sembole dönüşmeye başlayan ve geleneksel Çuvaş kültüründe ölüm törenleri içerisinde önemli bir yer tutan *yupa*'dır.

İdil ırmağına uzanan arazisinde Suvar Etnoparkı'nın yer aldığı Çuvaş Senatoryumu

Çağdaş Çuvaş edebiyatında ve sanatında geleneksel Çuvaş dinî inanışlarının etkisinin diğer dinî inanışlarla karşılaştırıldığında çok daha güçlü olduğu görülmektedir. Çuvaş sanatçıları, şairleri ve yazarları eser verdikleri alanlarda Çuvaşların millî özelliklerini daha fazla yansıttıklarını düşündükleri Çuvaş dinî inanışlarının unsurlarından sıkça faydalanmışlardır. Bu unsurlar günümüzde millî kimliğin, dilin, kültürün korunması için en önemli araçlar olarak da yeniden yorumlanıp gündeme getirilmektedir. Hristiyan olan Çuvaşların Ruslaştığı, Müslüman olan Çuvaşların Tatarlaştığı yönündeki düşünceler

millî kimliği koruma konusunda en büyük kalkan olarak Çuvaş halk kültürünü görmektedir. Yüzyıllardır, Çuvaşların dinî inanışlarının temelini oluşturan bazı unsurlar doğal ortamlarından alınarak yeniden işlemlerle asıl işlevlerinin dışında yeniden yaratılmaktadır (Bayram 2009: 45-46).

Belki de *Suvar* hareketinin savunulmasındaki en büyük sorunlardan birisi de budur. Geleneksel Çuvaş kültürü, Hristiyanlığı kabul etmeyen Çuvaşlar arasında daha saf bir şekilde yaşamaya devam ederken; kendi kültürleri konusunda hassas olan Hristiyan Çuvaşlar arasında da geleneksel kültüre ilgi son derece güçlüdür. Bu itibarla Çuvaş ve *Suvar* kimliklerinin birbirinden nasıl ayrılacağı önemli bir sorundur. Ayrıca dil, tarih ve eldeki kaynaklar bakımından her iki fikri savunular ortak paydada buluşmak durumundadırlar.

Mitolojik düşünceye göre tasarlanan *Suvar Etnoparkı* projesi, *yupa* adı verilen heykeller üzerine oturtulmuştur. Geleneksel Çuvaş (Suvarlara göre Suvar-Bulgar) dinini canlı bir şekilde yaşatanlar arasında halen korunan *yupa*, günümüzde milli bir sembol haline dönüşmüştür. Bu nedenle *yupa*

kelimesi ve onun Çuvaş kültürü içerisindeki yeri hakkında temel bazı bilgileri vermek yerinde olacaktır.

Tataristan'ın Aksu rayonuna bağlı Yeni Aksu köyü mezarlığındaki geleneksel yupalar. (2004, Bülent Bayram Arşivi)

'Yupa' konusunun hem geleneksel kültürde hem de günümüzde yeniden yaratım sürecinde daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle bu kelimenin sözlük anlamının ve diğer halklar arasında kullanımlarının doğru bir şekilde anlaşılması gerekmektedir. 'Yupa', '-sütun, direk, mezar sütunu, mezar direği' anlamlarına gelmektedir. Sözcük, Moğol dilinde ve Moğol dilinin şive-lehçelerinde de bulunmaktadır. Buryat-Moğolcada 'yığın, küme,

kurgan' anlamlarında *oboo*; Kalmukçada da kurgan anlamına gelen 'oba' şeklinde kullanılmaktadır. Aynı kelime Çuvaşların güney komşusu olan Fin kavimlerinden Mordvalılar'da da mezar direği/sütunu anlamlarına gelen *yupa* şeklinde kullanılmaktadır (Bayram 2009: 46).

Etnopark'ta kutsal ağacın altındaki güneş sembolü yupa (2003, Bülent Bayram Arşivi)

Aşmarin sözlüğünde; *yupa/yopa*, direk, ölünün kendisini temsil eden direk; *vita-yupa* çit kazığı, harman ortasındaki kazık; *kayri yupa* dokuma tezgahının bir parçası, *yupa uyıhı* ekim ayı, ya da kasım ayı; *yupa vırını*, kazığın, direğin durduğu yer; *yupa kürtme*, izbeye yupa yatırma geleneği, *yupalan*, yupa şeklini alma, *yupallı şul*, direkli yol; *yupa munçi*, yupa töreninden sonra yıkanma, *yupa palli*, defin esnasında mezara dikilen, ölünün kaba bir şekilde ağaçtan yapılmış tasviri; *yupa tuni*, ölüyü anma yemeğinin düzenlenmesi; *yupa tıratni*,⁹ kemik artıklarının anma yemeğinden sonra belirlenen yere atılması töreni; *yupa şıtıkı* yupanın dikildiği çukur' şeklinde anlamlandırılmıştır (Aşmarin 1929: 342-347).

Kelimelerin anlamlandırılmasından da anlaşılacağı üzere *yupa*, genel olarak, özellikle de pagan Çuvaşlar arasında dinî

bir terim olarak kullanılmaktadır. Muhtemelen başlangıçta sadece 'direk' anlamında kullanılan kelime, zaman içerisinde değişime uğrayarak dinî bir terime dönüşmüştür. Çuvaşlar arasında *yupa*'nın özellikle Hristiyan Çuvaşlar arasında pagan Çuvaşlardaki kadar iyi bir şekilde bilindiğini söylemek mümkün değildir. Bu gelenek daha ziyade pagan Çuvaşlar arasında yaygındır (Bayram 2009: 46).

Etnoparkın düzenlenmesi, yupaların hazırlanması ve dikilmesi amacıyla 1990 yılından itibaren çok sayıda toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantılara sadece Çuvaşistan'da yaşayan Çuvaş sanatçıları değil Ulyanovsk bölgesinden ve Tataristan Cumhuriyeti'nden de sanatçılar katılmışlardır. 1993 yılından

itibaren de bu bölgeye 58yupa dikilmiştir. Bu *yupalar* Nikolay Baltayev (Baltay Miguşi) ve N. Naumov'un çalışmalarıyla hazırlanmıştır. Bunlar Senatoryum arazisi üzerinde belirlenmiş iki alan (Etno-kültür ve ekolojik) üzerine yerleştirilmiştir. Ayrıca patika yol hazırlanmıştır (Bayram 2009: 49).

Çuvaşistan'da devlet nezdinde Çuvaşların geleneksel dinlerinin kabul görmesi, eski dinî inanışlarını devam ettiren Çuvaşların dinî törenlerini yerine getirebilmeleri, Çuvaş kimliğinin korunması için Çuvaşları kendi dinlerine geri döndürme ve bölgeyi ziyaret edenlere Çuvaş kültürünü tanıtmaya gibi çeşitli amaçlarla sürdürülen çalışmalar sonucunda devlet tarafından verilen arazi üzerinde Çuvaş sanatçıları tarafından çok sayıda heykel yapılmıştır. 2003 yılında yaptığımız ilk ziyaretlerin ardından günümüze kadar hem etnopark hem de işlevleri bakımından önemli değişiklikler olmuştur. Daha önceleri resmî olarak inançlarının devlet nezdinde kabul edilmemesi, Hristiyan din adamlarının etnoparka karşı hasmane tutumu konusunda değişiklikler dikkat çeker. Artık *Suvar* kimliği bir etnik grup olarak devlet tarafından kabul edilmekte ve resmi kayıtlara geçebilmektedir. Diğer yandan Çuvaşistan cumhurbaşkanının da bu konuya gösterdiği hoşgörü ve ilgi de değişikliklerin en önemli göstergesidir. Geleneksel Çuvaş kültüründe sadece mezar başına dikilen, göz, burun ve ağzın kaba bir tasvirinden ibaret olan *yupa* adlandırması bu etnoparkta dikilen bütün heykeller için kullanılmaktadır. Bu parkta dikilen heykeller içerisinde Çuvaş mitolojisinin kahramanları, Çuvaş dinî inanışlarının yardımcı ruhları, tarihî şahsiyetler vb.nin heykelleri dikilmiştir. Bunların her birinin derin manaları ifade ettiğini söyleyebiliriz. Ancak bunların tamamı hakkında bilgi vermek araştırmanın kapsamını aşmaktadır.

Kansız kurbanların da sunulduğu kutsal ağaç (2014, Bülent Bayram arşivi)

Burada bulunan önemli *yupalar* şunlardır: *Ulîp Amîşî* (Alp Annesi), *Ana Amîş* (Ekin Annesi), *Turîran Irlîh-İmîtren Siplîh* (Tanrıdan Hayır-İnsandan Cömertlik), *Lyubov s Duhom Kîremet* (Kîremet Ruhuyla Sevgi), *Pike* (Han Kızı), *Pirîştî* (Melek), *Aşa Hîvat-Ama Upravşî* (Baba Güç-Anne Koruyucu), *Irlîh Amîşî* (iyilik Annesi), *Tiley Kayîksem* (Baht Kuşları), *Ultîn Tu Amîşî* (Altın Dağ Annesi), *Ultîn Tu Aşşî* (Altın Dağ Babası), *İmîrt* (Kartal) *Atte-Anne Man Turî* (Anne Baba Benim İlahım), *Ay-uy Vut* (Ay-uy- Aleş), *Vut Amîş* (Ateş Annesi), *Attila*, *Suvar*, *Aramşa* (Şaman), *Tince Şîmartî* (Evren Yumurtası), *Ar Sakki* (Erkek Bankı), *Sehmet*, *Tînce Tîtmî* (Dünyanın Yaratılışı), *İsta* (Usta) *İmîrt Kayîk Man Anne* (Anne

Kartal), *Epîr Kunta Pur Pulatpîr* (Biz Buradayız Burada Olacağız), *Çıvaş Şîrşivînce Puşne Hunî Patîrsene Asînsa* (Anavatanına Hizmet Eden Kahramanlara Adanıyor), *Hayar* (Kötü Ruh), *Kîmpa Huşî* (Mantar İyesi), *Pihambar* (Peygamber) ve *Biçurin*... Bu *yupaların* sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bunların bazıları geleneksel Çuvaş dininin iyi ve kötü ruhlarını, bazıları Çuvaşların saygı gösterdikleri tarihî şahsiyetleri ve Çuvaşların geleceğe dönük ümitlerini yansıtmaktadır (Bayram 2009: 49-50).

Türkiye'den Çuvaş Cumhuriyeti'ne giden Türklerin de ziyaret ettiği bölge; Türkiye'de *Şaman Tepesi*, *Keramet*, *Keremet Tepesi* şeklinde tanıtılmıştır (Bayram 2007: 130).

Bu mekânın hazırlanmasında ressam-heykeltıraş Nikolay Baltayev'in (Miguşi) payı büyüktür. Burasının hazırlanması için kendisi on yıl önce Çuvaş Senatoryumu yetkililerine projesini sunmuştur.

Nikolay Baltayev (Baltay Miguşi), Aleksandr Alekseyev (Sandr Piki), Petr Koşelev (Koşel Petere), Stanislav Alekseyev (Uraken Slaviki), Sergey Semyenov Veceslav Andreyev (Yetket Veçise), Mihail Krasnov (Herele Mişşi), Kuzmin Vasiliy (Anuşka Vasi), Yakimov Yevgeniy (Yekem Yevkene), Yelena Aleksandrovna (Yenkka) adlı ressam ve heykeltıraşların katıldığı bu proje 1993 yılından beri devam etmektedir. Bu projenin amaçları şunlardır (Bayram 2007: 130):

2010 yılı toplantısında hazırlanan yupanın etnoparka dikilişi (сувары.рф)

1. Geleneksel ağaç oymacılığı sanatını korumak ve geliştirmek,
2. Eski anıtsal heykel sanatının ve küçük mimari türlerin yeniden kurulması,
3. Sütun esasında heykel, küçük mimari şekiller ve oymacılığın senteziyle çağdaş resim sanatında yeni akımı yaratmak ve geliştirmek,
4. Eski Çuvaş geleneklerinden 'nime'ye⁵ uygun olarak 'Çuvaş Senatoryumu' arazisinde eşi olmayan sütun heykel etno-kültür parkını kurmak (Bayram 2007: 130).⁶

Sosyal olarak bu projenin hayata

geçirilmesiyle burayı ziyaret edecek turistler, Orta İdil bölgesi ve Çuvaş kültürüne ait kültürel zenginlikle de tanışma fırsatı bulacaklardır. Bunun yanında ekonomik olarak da proje, *Çuvaş Senatoryumu*'na olan ilgiyi artıracak ve turist akımını bu bölgeye yönlendirecektir. Bu amaçla 1989 yılından itibaren bu konu ile ilgili 5 toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantılara sadece Çuvaşistan'da yaşayan Çuvaş sanatçıları değil, Ulyanovsk bölgesinden ve Tataristan Cumhuriyetinden de sanatçılar katılmışlardır. 1993 yılından itibaren de bu bölgeye 58 *yupa* dikilmiştir. Bu *yupalar* Nikolay Baltayev (Baltay Miguşi) ve N. Naumov'un çalışmalarıyla hazırlanmıştır. Bunlar senatoryum arazisi üzerinde belirlenmiş iki alan üzerine (Etno-kültür ve ekolojik) yerleştirilmiştir Ayrıca patika yol hazırlanmıştır.

Nikolay Baltayev (Baltay Miguşi)'in önerisiyle bu bölgeler üçe ayrılmıştır. *Altın Dağ*, *Gümüş Dağ* ve *Bakır Dağ*. Bunlar içinde Altın Dağ ve Gümüş Dağ'da 12 *yupa* bulunmaktadır. Bunlar Nikolay Baltayev (Baltay Miguşi) tarafından hazırlanmıştır. Altın Dağ insanlığın erken dönemlerini ve yukarıda yaşayan tanrıların sembolüdür. Gümüş Dağ, aydınlık dünyanın (bizim yaşadığımız dünya) kendisini, insanın doğasını, onun gücü ve güçsüzlüğünü yansıtır. Bakır Dağ ise insanın ve canlıların tabii güçlerini yansıtmaktadır (Bayram 2007: 131-132).

Bu proje kültürel, soysal ve ekonomik gerekçeler üzerine temellendirilmiştir. Günümüzde proje daha kapsamlı bir şekilde devam etmektedir. Ancak adlandırma konusunda etnopark, artık Suvar-Bulgar adının öne çıktığı bir mekandır. Günümüz Suvarlarının, Ruslaşmak ya da Hristiyanlaşmanın bir neticesi olarak kabul ettikleri Çuvaş adının artık parktan tecrit edildiği görülmektedir. Çuvaşlar arasındaki

⁵"Nime" yapılması gereken büyük bir işin veya acil bir işin el birliğiyle yapılması geleneğidir. Türkiye Türklerinin "imece" geleneği ile benzerlikler gösterir.

⁶Elimizde "Nime" adıyla düzenlenen ve bu projeye ilgili daha önce yapılan çalışmalar, projenin amaçları ve bölgenin günümüzdeki durumunun ele aldığı belgeler de bulunmaktadır. Projenin amaçları ve bu projeye katılanların isimleri buradan alınmıştır. Bunu hazırlayan E. Yenka'dır.

tartışmalardan haberdar olmayanlar için oldukça ilginç bir mekân olan etnopark, konumu itibariyle çok sayıda kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Bu durum, projenin sahiplerinin fikirlerini daha geniş ve farklı kitlelere ulaştırabilmesi açısından önemli bir imkân sunmaktadır. Ancak günümüz Çuvaş toplumunun genel olarak kendi kültürü ile bağlarının giderek zayıfladığı ve istatistiki verilere göre nüfuslarının her geçen gün azaldığı dikkate alındığında *Suvar* hareketinin geleceğini tam anlamıyla kestirebilmek mümkün değildir. Ancak şurası bir gerçek ki, Çuvaş kültürü konusunda hassas olan ve sayıları çok fazla olmayan entelektüel birikimin önemli bir kısmının bugün *Suvar* hareketi bünyesinde faaliyet gösteriyor olması, Çuvaş kültürü ve dili konularında verilen mücadelenin parçalandığını da göstermektedir. Suvarların nicelikten çok niteliğe değer verdikleri yönündeki ifadelerinin toplum içindeki yansımalarını da ancak ilerleyen zamanlarda görmek mümkün olacaktır.

Sonuç

Rusya'da özellikle Türk boyları içerisinde devam eden etnik temelli kimlik tartışmaları ilgi çekiciliğini korumaktadır. Çarlık Rusya'sının son dönemlerinde başlayıp günümüze kadar devam eden bu süreçte sistem adeta bir fabrika gibi yeni kimlikler üretmekte ve konu üzerine çalışanlar için bir laboratuvar görevini ifa etmektedir. Rusya Federasyonu döneminde, özellikle İdil-Ural bölgesinde bu süreç daha çok tarihî adlandırmaların yeniden ihyası ile devam etmektedir. *Bulgar* ve *Suvar* bunun en temel iki örneğini oluşturmaktadır. Suvarlar, gözlemediğimiz üzere, sayıları henüz genel nüfus içerisinde çok az olmakla beraber geleneksel kültürün, anadilin korunması konusunda hassasiyet gösteren bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Onların bu kimliklerini yeniden inşa ve ihya etme sürecinde temel dayanak noktasını halk kültürü oluşturmaktadır. Geleneksel sanatlar, halk inanışları, halk edebiyatı, halk felsefesi, halk pedagojisi aktif bir şekilde modern dünyanın imkânlarıyla birleştirilerek süreç içerisinde sıkça işlenmektedir. Siyasi olmaktan ziyade kültürel faaliyetleriyle ön plana çıkan hareketin ne derece başarılı olacağı sorusunun en güzel cevabını zaman verecektir. Ancak bölgede daha önceki yüzyıllarda gerçekleşen kimlik inşası süreçleri zaman zaman kaynak eksikliği sebebiyle tam anlamıyla açıklanamamaktadır veya açıklamalar kişilerin bakış açısına göre büyük farklılıklar arz etmektedir. *Suvar* kimliğinin yeniden ihyası ve inşası süreci ise henüz canlı ve pek çok yönden takip edilebilir bir durumdadır. Tarafımızdan daha önce kaleme alınmış olan iki çalışmada farklı bir gözle değerlendirdiğimiz durumun kısa süre içerisinde hangi boyuta ulaştığını görmek ilgi çekicidir. Bu yazımız da konu ile ilgili tarihe düşülmüş bir not olarak değerlendirilmelidir. Konunun ayrıntıları ile ilgili çalışmalarımız devam etmektedir.

Kaynaklar

- Almantay (İvanov) V. N. (2012). *Suvaro-Bulgarskaya Kul'tura. Filosofiya Simvolov Monet i Ukraşeniy*, Çeboksarı.
- Aşmarin, N. İ. (1929). *Çıvaş Sımahışen Kineğ'i/Slovar' Çuvaşskogo Yazıka*, Tom IV, Çeboksarı.
- Bayram, Bülent (2007). Çuvaş Türklerinin Halk Kültürünün Korunması, Aktarılması ve Şaman Tepesi. *Halk Kültürlerini Koruma-Yaşatma ve Geleceğe Aktarma Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*. 16-18 Aralık 2005, Kocaeli. s. 122-152.
- Bayram, Bülent (2009). Halk Kültüründen Modernizme Çuvaş Türklerinde Yupa. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*. S. 270, s. 45-50.
- Bayram, Bülent (2009). Tatar-Bulgar Meselesi Temelinde Bir Destan (?): Şan Kızı. *Karadeniz Araştırmaları*. C. 6, S. 1, s. 75-94.
- Çuvaşi ili Suvarı: v Çuvaşii işçut noviye istoričeskiye marşrutı, <http://www.regnum.ru/news> (27.03.2014)
- Dimitriyev V. D. (1993). *Çuvaşskiy İstoricheskiy Predaniya: Oçerki İstorii Çuvaşskogo Naroda s Drevnih Vremen Do Sredini IXI Veka*, Çeboksarı Çuvaşskoye Knijnoye İzdatel'stvo.
- Fahrutdinov, R. F. (1971). O Stepeni Zaselennosti Bulgarami Territorii Sovremennoy Çuvaşskoy ASSR. *Voprosı Etnogeneza Tyurkoyazıçnih Narodov Srednogo Povolj'ya*, Kazan'. s. 197–198.
- Fedotov, M. R. (1996). *Etimologičeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka*, C. II. Çeboksarı.
- İvanov V. P. (1993). "Predisloviye", *Etničeskaya İstoriya i Kultura Çuvaşey Povolj'ya i Priural'ya* (Hz. V. P. İvanov, P. P. Fokin, A. A. Trofimov vd.). Çeboksarı.
- Karatay, Osman (2010) Suvarlar: Doğu Avrupa'nın Esrarengiz Kavmi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. C. X, S. 1. İzmir. s. 99-116.
- Komissarov G. İ. (1911). Çuvaşi Kazanskogo Zaval'ya. *İzvestiya Obşçestva Arheologii İstorii i Etnografii İmperatorskom Kazanskom Universitet*, T. XXVII, Vıp. 5. Kazan: Tipolitografiya İmperatorkogo Kazanskogo Universiteta.
- Kovalevskiy A. P. (1954). *Çuvaşi i Bulgarı po Dannım Ahmeda İbn Fadlana*. Çuvaşskoye Knijnoye İzdatel'stvi. Çeboksarı.
- Kurat, Akdes Nimet (1992). *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Murat Kitabevi, Ankara.
- Perviy ofitsial'no zaregistrırovanniy soyuz dvuh suvar, (<http://xn--80ad7bbk5c.xn--p1ai/ru/content/pervyy-oficialno-zaregistrırovannyy-soyuz-dvuh-suvar>) 15.03.2014.
- Smirnov A. P. (1948). *Drevnyaya İstoriya Çuvaşskogo Naroda (Domongolskogo Zavoyevaniya)*, Çuvaşgosizdat, Çeboksarı.

Suvarı Vključeni v Perečen' Natsional'nostey Rossiyskoy Federatsii, (<http://xn--80ad7bbk5c.xn--p1ai/ru/content/suvariy-vklyucheny-v-perechen-nacionalnostey-rossiyskoy-federacii-0>), 15.03.2014.

Yegorov N. İ. (2001), "Primeçaniya", *Hrestomatiya po Kulture Çuvaşskogo Kraya: Dorevolyuccionnyy Period*, Çuvaşskoye Knijnoye İzdatel'stvo, Çeboksarı.

Yumanadi, y. Kuzmin-Pavel V. Kuşşov (2002), "Çuvaşlar ve Etnik Oluşumları" (Çev. Bülent Keleş), *Türkler*, C. 2, Ankara.

Yuvenel'yev, Yuriy-Sergey Yuvenel'yev (2013), *Kultura Suvaro-Bulgar Etničeskaya Religiya i Mifologiçeskiye Predstavleniya*, Suvar Font, Çeboksarı-Aslı Yal.

Yayıma Hazırlayan: Edanur Sağlam